

מידע למבקרים בעיר דוד

רקע

הגן הלאומי "עיר דוד" ממוקם בתוך השכונה הפלסטינית סילוואן שבמזרח ירושלים. בראשית שנות ה-90 של המאה העשרים אנשי עמותת אלע"ד ("אל עיר דוד") התחילו להקים התנחלות ברחבי השכונה, בפועל הם השתלטו על בתים באישור מערכת המשפט. ההשתלטות נערכה באמצעות רכישת בתים או חלקים מהם באמצעים שונים, וכן באמצעות הפעלתם של חוקים הנוגעים למעמדו של רכוש יהודי לפני שנת 1948 ורכוש פלסטיני לאחר 1948. כיום חיים סביב הגן הלאומי כ-2,000 תושבים פלסטינים וכ-500 תושבים יהודים.

הגן הלאומי "עיר דוד" מופעל על ידי עמותת אלע"ד שמטרתה התנחלות במזרח ירושלים. אלע"ד יוזמת ומממנת חפירות באתר, מפתחת את האתר לצרכי תיירות ומפעילה מערך של סיורים. תוכן הסיורים במקום מושפע מהאידיאולוגיה של העמותה.

הגן הלאומי "עיר דוד" הוא אתר ארכיאולוגי המזוהה עם ראשיתה של ירושלים. חפירות ארכיאולוגיות מלמדות כי האתר התפתח לממדים של עיר סביב המאות ה-18-17 לפנה"ס (תקופת הברונזה התיכונה II).

באתר נמצאו ממצאים שמתוארכים על פני 7,000 שנה. האתר היה מיושב כעיר החל מלפני 4,000 שנה.

אתריה של "עיר דוד" נחפרו פעמים רבות במהלך 150 השנים האחרונות. בשני העשורים האחרונים רוב החפירות ממומנות על ידי עמותת אלע"ד ומבוצעות על ידי רשות העתיקות. חלק נכבד ממצאי החפירות מהשנים האחרונות והמסקנות אודותיהן לא זכו לפרסום בספרות המדעית ומיעוטן פורסמו באופן חלקי ביותר. מצב זה מקשה לדעת על מה מתבססות הנחות החוקרים בנוגע לתיארוך השרידים ושימושם.

אופן הצגת האתר

השילוט, חוברות המידע ומדריכי האתר מציגים בעיקר שתי תקופות אשר מזוהות עם העם היהודי: ימי ממלכת יהודה (המאות ה-6-10 לפנה"ס), וימי בית שני המאוחרים (המאה הראשונה לפנה"ס עד המאה הראשונה לספירה). ההתמקדות בתקופות אלה מספקת למבקר מידע מועט על תולדות ירושלים ועל שרידיה הארכיאולוגיים, ועל רצף ההתיישבות במקום על ידי תרבויות, דתות וקבוצות אתניות שונות.

חלק מהביקורת על אופן הצגתה של "עיר דוד" נובעת מהדגשת אופן סיפורו של דוד המלך ותקופתו (המאה ה-10 לפנה"ס). מחלוקת עזה נגלעת בין החוקרים סביב השאלה אם אמנם נותרו שרידים מהעת היא באתר ומה כמותם ומשמעותם.

אופן תפעול האתר

בתחילת שנות ה-2000 קיבלה לידיה עמותת אלע"ד את תפעול הגן הלאומי "עיר דוד" מידי רשות הטבע והגנים. רשות הטבע והגנים אמונה על ניהול הגנים הלאומיים בישראל על פי חוק, מכורח זה היא מנהלת את הגן הלאומי "סובב חומות ירושלים". גן לאומי זה כולל בתוכו את הגן הלאומי "עיר דוד". אתר עתיקות בגן לאומי אשר מתופעל בידי עמותה בעלת אידאולוגיה פוליטית הוא מקרה שאין לו תקדים בארץ.

חלק משטחי החפירה והתיירות בגן הלאומי "עיר דוד" הם שטחי ציבור שהיו בעבר פתוחים לשימוש חופשי של תושבי סילוואן וכן היו חלק בלתי נפרד מהמסורת ומההוויה של הכפר. במהלך עשרים השנים האחרונות, השטחים נוכסו לטובת האתר הארכיאולוגי ומרכז המבקרים, תוך הגבלת שעות כניסה וגביית דמי כניסה. כך הפכו תושבי הכפר סילוואן הפלסטינים מתושבים לתיררים בביתם. במקביל, בחלקים מסויימים של האתר הארכיאולוגי התאפשר במשך שנים רק למקורבים של עמותת אלע"ד להיכנס בחופשיות ומחוץ לשעות הפעילות של מרכז המבקרים.

גן לאומי "עיר דוד" מאפשר לעמותת אלע"ד להציג עצמה כגוף אובייקטיבי ולא פוליטי הפועל לחקר העבר ולשימור ההיסטוריה. העמותה מנצלת את הארכיאולוגיה על מנת לשוות לעצמה חזות של גוף מקצועי ממלכתי, המתבדל כביכול מהפעילות ההתנחלותית בסילוואן בפרט ובמזרח ירושלים בכלל.

עמותת אלע"ד, בשיתוף פעולה מצד ממשלת ישראל, מנצלת את הארכיאולוגיה בסילוואן על מנת להצדיק את ההתנחלות הישראלית במזרח ירושלים, ומקשה כך על גיבוש פתרון פוליטי למחלוקת העמוקה השוררת בעיר. פועל יוצא מכך הוא שכיום, אחד האתרים החשובים בירושלים מחייב את המבקרים בו, במודע ושלא במודע, לתמוך במפעל ההתנחלות וסיפוח מזרח ירושלים. כך הופכת התיירות בירושלים לפעילות פוליטית יותר מאי פעם.

העיר העתיקה

1

2

3

5

5

4

Map Design by Lior Cohen

מקרא

1 חנוין גבעתי

2 "ארמון המלך דוד"

3 מעיין הגיחון

4 בריכת השילוח

5 "דרך עולי הרגל"

תעלות מים קדומות

אתרים נוספים המוצגים

לקהל בעיר דוד

0 50 100 200 מטר

עתיקות במרתף: חפירות חניון גבעתי והתכנית לבניית מתחם קדם (1)

בעשור האחרון הפך חניון גבעתי לשטח החפירות הגדול ביותר באגן העיר העתיקה. המידע הארכיאולוגי שהתגלה בחפירות שופך אור חדש על תולדותיה של ירושלים לאורך התקופות ההלניסטית, הרומית, הביזנטית, המוסלמית הקדומה ועוד.

על גבי השרידים הארכיאולוגים עתיד להיבנות מרכז המבקרים "מתחם קדם", מבנה בן שבע קומות שישתרע על פני כ-16,500 מ"ר. הקמתו של מתחם זה תפגע בשרידים הארכיאולוגים ותחטיא את אחת ממטרותיו המוצהרות – הגנה על העתיקות שנמצאו במקום. מיקום השרידים במרתף המבנה יחבל בהצגה הראויה להם. על אף התנגדות ציבורית נרחבת, ועדות התכנון אישרו את התכנית לבניית "מתחם קדם" לאחר מעורבות אישית של שרת המשפטים לשעבר איילת שקד.

ממדיו העצומים של מתחם קדם עומדים בניגוד להוראות הבנייה המוגדרות בתקנון של הגן הלאומי "סובב חומות ירושלים". המבנה לא יתאים לאופי הבניה באגן ההיסטורי ואף יסתיר את חומות העיר העתיקה.

בראש מתחם קדם, בקו הגובה של חומות העיר העתיקה, עתידה להיבנות גם תחנת רכבל על הקו שיחבר בין מערב ירושלים ומזרח ירושלים. גם תחנה זו תפגום קשות בסביבתה ההיסטורית.

הארכיאולוגיה מתחת למרכז המבקרים; "שרידי ארמון דוד המלך"? (2)

בסמוך למרכז המבקרים של "עיר דוד" נחשף מבנה המכונה "מבנה האבן הגדול". חופרת האתר, אילת מזר, טוענת כי מבנה זה נבנה במאה ה-10 לפנה"ס. היא מזהה אותו כארמון שבנה דוד המלך לאחר שכבש את העיר מידי העם היבوسی ששלט בה עד אז.

מרבית החוקרים אינם מסכימים עם זיהוי המבנה כארמון דוד המלך. חלקם טוענים כי המבנה נבנה במהלך תקופת הברונזה המאוחרת (1500-1200 לפנה"ס) כחלק ממערכת הביצורים היבוסית של העיר. חוקרים אחרים טוענים כי "מבנה האבן הגדול" מהווה מכלול קירות שהתקיימו בתקופות שונות ואינם יוצרים יחידה אדריכלית אחת.

מעין הגיחון/עין אום אל דראג'/מעין מרים (3)

מעין הגיחון הוא אתר קדוש לשלוש הדתות יהדות, אסלאם ונצרות. אולם, בעקבות החפירות שנערכו במקום ושילובו בגן הלאומי "עיר דוד", נאסרה כניסה חופשית של פלסטינים המבקשים לטבול במקום. זאת בניגוד לחוק השמירה על מקומות קדושים, המבטיח כניסה חופשית לאתרים קדושים. לעומת זאת, למקורבי עמותת אלע"ד התאפשר במשך שנים להיכנס למעין בחופשיות, מעבר לשעות הפתיחה המוכרזות וללא תשלום דמי כניסה.

מאז יוני 2019, קבעה רשות הטבע והגנים נוהל חדש, לפיו כניסה למטרת טקסים דתיים בפארק לאומי תהא מותרת מחוץ לשעות פעילותו. יחד עם זאת, מבקרים המבקשים לטבול במעין נדרשים לשלם דמי כניסה, ולתאם מראש את הגעתם למקום. החלטה זו מתעלמת מחופש גישה כפי שמוזכר בחוק השמירה על מקומות קדושים.

בריכת השילוח (4)

נכון לכתיבת שורות אלו, טרם התפרסם דו"ח מדעי על החפירות באתר בריכת השילוח, על כן לא ברור על סמך מה החוקרים מזהים את המבנה כבריכת טבילה מימי בית שני. הפרסומים הפופולריים והחלקיים שסיפקו החופרים עד כה, מעלים תהיות רבות לגבי התיארוך, שלבי הבניה השונים והשימושים השונים באתר לאורך התקופות.

דרך "עולי הרגל" (5)

"דרך עולי הרגל" הוא כינויה של חפירה תת-קרקעית הנמשכת לאורך רחוב רומי עתיק ומתנהלת בשיתוף פעולה בין אלע"ד, רשות העתיקות ורשות הטבע והגנים.

הכינוי "דרך עולי הרגל" הוטבע על ידי עמותת אלע"ד ועל ידי החוקרים המציגים את האתר כתוואי עולי הרגל לבית המקדש בתקופת בית שני. מדובר בכינוי מטעה, כיוון שאין חולק על כך שדרך זו אינה מובילה לבית המקדש, ובעצם זהו קטע מתוך דרך שנשללה על בסיס התוואי הטופוגרפי לאורך מתחם המקדש מצד מערב. החפירה הארכיאולוגית של "דרך עולי הרגל" מתבצעת במנהרה שעוברת מתחת לרחוב הראשי ומתחת לבתי שכונת סילוואן. שיטת חפירה אופקית זו אינה מקובלת בארץ ובעולם, וכבר זכתה בעבר לביקורת מצד ארכיאולוגים מטעם רשות העתיקות עצמה.

האחראים על חפירות המנהרה לא פנו בשום שלב לתושבים הפלסטינים שתוואי המנהרה עובר מתחת לבתיהם על מנת לעדכןם ולקבל את אישורם. מידי חורף, הבתים הבנויים מעל תוואי זה נסדקים ויציבותם נפגעת. רשות העתיקות ועמותת אלע"ד מכחישות כי הסדקים קשורים לעבודות החפירה.

